

БЛАЖО МИЛИЋЕВИЋ

САВЈЕТОВАЊЕ О ЈЕЗИКУ УЏБЕНИКА

Завод за уџбенике и наставна средства из Београда (Сектор за научноистраживачке и стручноаналитичке послове) организовао је 21. и 22. децембра 1976. године *Савјетовање о језику уџбеника*. Савјетовање је одржано у Београду, у Дому инжењера и техничара.

За два дана учесници овог скупа чули су двадесет и шест стручних реферата и саопштења. Сви реферати су сврстани у двије тематске цјелине: 1. Општи проблеми језика уџбеничке литературе и 2. Истраживачки радови у вези са проучавањем језика уџбеничке литературе и дјечијег говора.

Др Богољуб Прокић, руководилац Сектора за научноистраживачке и стручноаналитичке послове у Заводу, одржао је уводну ријеч: *Потреба и перспектива лингвистичких истраживања у области уџбеника*. Др Прокић је истакао да оваквих савјетовања до сада и није било у нашој земљи, иако се одавно осјећа потреба за истраживањима ове врсте. Циљ нам је да дођемо до што је могуће квалитетнијег уџбеника, а међу квалитетима уџбеничке литературе језику припада изузетно мјесто. Уџбеник мора бити написан језиком и стилем који одговара и законима лингвистике и законима психофизичких особина ученика коме је намијењен. Потребно је да језик уџбеника и језик ученика усагласе своје односе, али је пожељно да језик уџбеника буде нешто изнад нивоа ученика. »Желимо да успоставимо најчвршће мостове између свести аутора уџбеника у којој је садржано друштвено искуство и свести ученика која треба да преузме то искуство и да га покрене на стицање нових искустава« — каже др Прокић.

Истраживање је потребно обавити у оквиру појединих наставних области и на нивоу појединих узраста ученика. Језик уџбеника има и своју психолошко-педагошку компоненту, па у истраживањима ове врсте треба да учествују стручњаци различитих профила: лингвисти, психолози, гносеолози, педагози, социолози, медицинари и други, али исто тако је потребно активно учешће стручњака за поједине наставне предмете (математичара, биолога, физичара, историчара, хемичара и осталих).

Међу рефератима теоријског карактера запажен је прилог дра Душана Јовића: *О језику уџбеника*. Проф. Јовић истиче

да је методолошки врло сложен сам приступ проучавању језика уџбеника, јер »језик уџбеника из различитих наука, некад мање, некад више, веома се разликује«. Даље констатује да се у уџбеницима и у процесу наставе стичу најмање три битне манифестације језика: 1. обични комуникативни језик, 2. поетски језик и 3. научни језик, који је веома разуђен суштински и стилски. Међутим, има још чињеница о којима треба водити рачуна када се изучава језик уџбеника. На њих указује овај став из реферата дра Јовића: »У сваком уџбенику, мање или више, постоје 'два језика': језик саме научне области. Да га условно назовемо језик објекат, и експликативни језик. Односно, језик којим се језик објекат уводи у сазнање ученика... Дакле, свака научна област има 'свој језик'.«

Др Смиљка Васић у реферату: *Основни елементи психолингвистичке анализе уџбеничког текста* констатује да је проблем језика уџбеника многострук, па и приступи рјешавању тог проблема морају бити разноврсни: лингвистички, психолошки, социолошки и посебно психолингвистички.

Др Смиљка Васић је аутор још једног реферата, истраживачког карактера, који је поднесен другог дана савјетовања: *Језик ученика и језик уџбеника*. Резултати овог истраживања су показали да има појава претјераног упрошћавања језичког израза и садржаја у уџбеничким текстовима, тако да је комуникативни језик дјецe сложености и развијенији од језика у њиховим уџбеницима. Као што је штетна претјерана сложеност језичког израза у уџбеницима, исто је тако штетно претјерано упрошћавање.

Вриједност овог истраживачког рада умањена је због тога што је велика важност дата језику ученичких биљежака и што је језик ученика понекад изједначаван с језичким изразом у њиховим биљешкама.

Врло занимљиве податке садржи реферат: *Нека питања књижевног преводјења текстова за предшколски и млађи школски узраст*, чији је аутор Угљеша Крстић, књижевни преводилац и публициста из Београда. У читанкама за прва четири разреда основне школе, које је издао Завод за уџбенике и наставна средства у Београду, од 401 текста 99 је преведених, што чини 25% од укупног литерарног фонда са којим дјеца овог узраста обавезно долазе у додир. У читанци за II разред, на примјер, има 36% превода у односу на све текстове, а у осталим издањима за дјецу овог узраста преводи учествују чак са 89%. Када знамо ове податке, онда нам је јасно колико пажње треба обратити на то како се преводи и шта се све преводи за нашу дјецу.

Врло запажен реферат првог дана савјетовања поднијела је мр Мевлида Караца-Гарић: *терминологија као елеменат комуникативности на релацији ученик — уџбеник и приручна литература*. Терминологија често отежава ваљану комуникацију из-

међу ученика и уџбеника јер су различити путеви настанка и развоја наше научне и техничке терминологије: некада су буквално превођени саставни дијелови страних сложеница, а некада је вршена терминологизација ријечи из општеупотребне лексике. Тако се данас може говорити о терминолошкој шароликости уџбеничке литературе, о различитости и вишеструкости термина. Синонимија и вишезначност су крупни недостаци терминолошке лексике у уџбеницима. За ове и друге констатације има обиље примјера у реферату другарице Караџа-Гарић. Зато је неопходно истражити и научно обрадити цјелокупну терминологију у програмима и уџбеницима и штампати школске терминолошке рјечнике како би се уклониле терминолошке нејасности и непрецизности.

Од реферата који имају карактер истраживачких радова у вези са проучавањем језика уџбеничке литературе, поред већ помињаног рада дра Смиљке Васић, указаћемо само на неке због занимљивости презентираних резултата у њима. У реферату: *Неки резултати испитивања реченице у уџбенику за млађе разреде основне школе* др Вукашин Станисављевић полази од становишта да је број ријечи у реченици значајан за одређивање вриједности реченице у уџбенику за млађе разреде основне школе. Аутор је назначио за сваки разред максимални број ријечи у реченици (за II разред — 16 ријечи, за III — 22, а за ученике IV разреда — 28 ријечи). Реченице које имају више ријечи од наведеног максимума за поједини разред биле би неподесне и неприхватљиве за уџбеничке текстове. Чини нам се да реченица и са оволико ријечи није примјерена психичкој развијености ученика и њиховим изражајним могућностима.

Мр Борјанка Милинковић у реферату: *Употреба фигуративних значења у читанци за II разред основне школе и фигуративни говор ученика овог узраста* саопштила је резултате занимљивог истраживања. Текстови у читанци писани су пјесничким језиком, који се разликује од стандардног књижевног језика. Требало је установити да ли фигуративност пјесничког језика из текстова у читанкама одговара дјетету овог узраста и у коликој мјери ученици II разреда основне школе употребљавају фигуративни израз у свом свакодневном говору.

Резултати овог истраживања показују да дјеца из градских школа чешће употребљавају фигуративни израз, док су ученици приградских школа знатно сиромашнији у фигуративном изражавању, а ученици сеоских школа изузетно су шкрти у фигуративном изражавању. Фигуративни говор читанке претежак је за просјечног ученика овог узраста.

Др Никола Кремзер у реферату: *Избор лексике уџбеника њемачког језика за основну школу* расправља о два битна теоријска питања: 1. Шта је то »живи говорни језик«, или како га неки лингвисти називају »ситуацијски језик«, и у каквом се

односу налази према »ванситуацијском језику«? и 2. Које критерије треба употријебити за избор лексике? Др Кремзер констатује да се на основу фреквенције добија лексички фонд који не одговара језичкој стварности.

На овом савјетовању Блажо Милићевић је поднио реферат: *Развијање говорне културе ученика и језик уџбеника за основну школу.*